

Савченко К.В.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів
Сумського державного університету*

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються податкові інструменти стабілізаційної політики. Наведено пропозиції автора щодо заходів дискреційної податкової політики в Україні, які сприятимуть підвищенню стимулюючої ролі оподаткування та усуненню недоліків податкового законодавства.

Ключові слова: *стабілізаційна політика, податкова політика, дискреційна податкова політика, податкові інструменти, автоматичні стабілізатори.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із провідних напрямів стабілізаційної політики є податкова, за допомогою реалізації якої можна управляти структурою національної економіки, сприяти пріоритетному розвитку прогресивних галузей, стимулювати заощадження та інвестиційний процес, упорядковувати державні фінанси тощо. Однак застосування податкових інструментів в Україні є непослідовним та суперечливим, а нові інструменти розвиваються повільно. Податкова система досить складна і громізка, механізми податкової політики слабо пов'язуються із монетарним інструментарієм економічного регулювання. Усе це робить актуальним дослідження використання податкових інструментів з метою досягнення фінансової стабільності і виконання інших макроекономічних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми макроекономічного регулювання за допомогою податкових інструментів не нові для економічної науки. У зарубіжній та вітчизняній літературі їм присвячена велика кількість ґрунтовних праць, орієнтованих на вивчення як податкових інструментів, глибини та напрямів їх використання та наслідків для окремих соціальних груп, так і для національної економіки загалом. Вагомий внесок у економічну теорію державного регулювання та використання його податкових інструментів зробили А.Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Міль, М. Туган-Барановський, Дж. М. Кейнс, Р. Гарод, Дж. Хікс, П.Семюелсон та ін.

Однак, нерозв'язаними залишаються питання використання податкових інструментів в процесі реалізації стабілізаційної політики, особливо в кризових умовах.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є аналіз податкових інструментів стабілізаційної політики в Україні, вироблення пропозицій щодо підвищення стимулюючої ролі оподаткування та усунення недоліків податкового законодавства в контексті стабілізації посткризового розвитку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Україна є молодою державою з економікою, що розвивається та трансформується. У країні не створено стабілізаційних фондів, що суттєво ускладнює вирішення проблем, які викликані кризовою у світовій економіці [1]. Трансформаційні процеси в економіці незавершені, податкова та економічна культура в країні знаходиться на неналежному рівні, невисокими є життєві стандарти, продовжуються процеси перерозподілу власності, державні органи влади не виконують свої обов'язки на належному рівні, існують проблеми в сфері судочинства – усе це значно ускладнює реагування на кризу в короткостроковій перспективі та реалізацію довгострокової стратегії розвитку держави.

При відсутності достатніх матеріальних і фінансових ресурсів неприйнятними для України є фінансові інтервенції. Такий інструмент впливу вимагає обережності через недостатню розвиненість фінансового ринку в Україні. Тому на нашу думку, найвпливовішим інструментом економічної політики в обставинах, що склалися, є податки. Дуже важливо, щоб податкова політика, здійснювана державою в умовах кризи, була економічно виваженою та спрямованою як на підтримку підприємництва та поліпшення умов господарювання на макrorівні, так і сприяла задоволенню інтересів всіх членів суспільства.

Стабілізаційна податкова політика має в розпорядженні дві групи заходів (рис. 1). Система вбудованих стабілізаторів зменшує амплітуду циклічних коливань завдяки вилученню з ринку певної частини ефективного попиту на фазі буму та перенесенню його на фазу спаду, проте вона не може забезпечити перехід від депресії до реального відновлення, зростання доходів та зайнятості. Недолік використання тільки автоматичних стабілізаторів у тому, що вони хоча певною мірою і згладжують коливання ділового циклу, однак не в змозі забезпечити повну стабілізацію економіки та виправити більшість диспропорцій у ній.

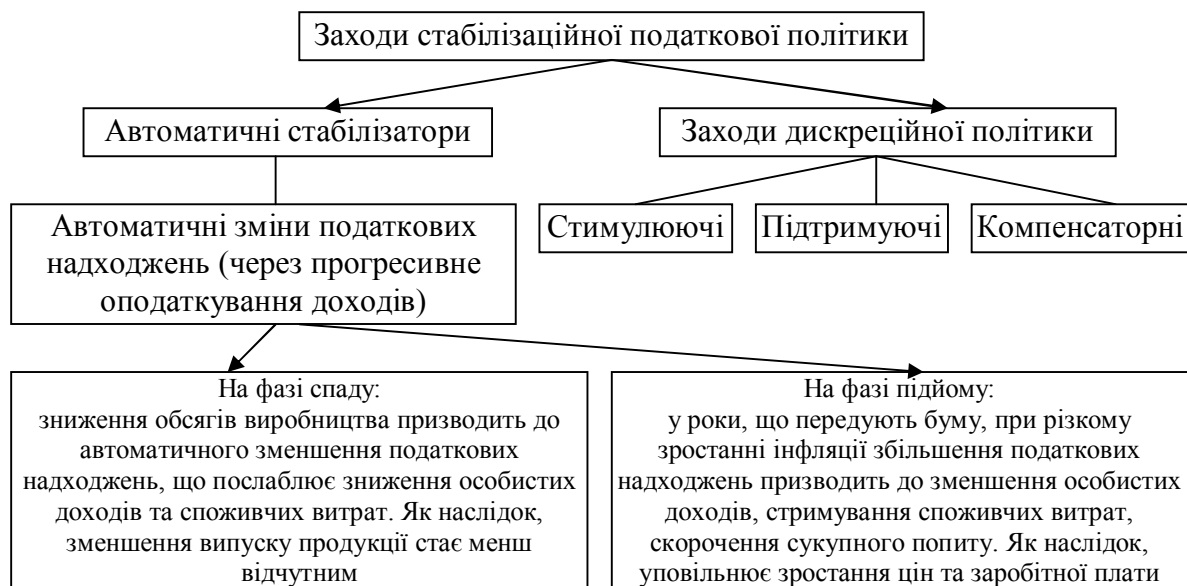

Рис. 1 – Заходи стабілізаційної податкової політики (складено на основі [2], [4])

Реалізація стимулюючих та підтримуючих заходів податкової політики є достатньо ризикованим, і можлива тільки при наявності фінансових резервів, накопичених під час економічного підйому, невеликого рівня дефіциту, або можливостей швидкої мобілізації ресурсів для покриття цього дефіциту. Через це такі заходи повинні бути доповнені компенсаторними стабілізаційними заходами податкової політики. При цьому передумовою ефективності стимулюючих і підтримуючих заходів є їх завчасне планування із урахуванням особливостей економічного розвитку країни та часового лагу (табл. 1).

Перерозподільна і стимулююча функції податків повинні бути домінуючими. Для України неприйнятним є пряме зниження ставок податків як, наприклад, це було здійснене США, Великобританією, Францією.

Таблиця 1 – Заходи дискреційної фінансової політики в рамках стабілізаційної політики держави (складено на основі [2], [5])

Заходи дискреційної фінансової політики		
Стимулюючі (направлені на виведення країни із кризового стану через стимулювання споживчого попиту, інвестиційної діяльності, ділової активності. Мають обмежений термін та сферу застосування)	Підтримуючі (спрямовані на підтримку найбільш вразливих верств населення та суб'єктів господарювання, які найсильніше постраждали від кризи)	Компенсаторні (компенсують зменшення надходжень до бюджету внаслідок кризових явищ, сприяють більш ефективному використанню бюджетних коштів, усувають наявні в економіці диспропорції)
- Зниження ставок	- Відстрочки та розстрочки	- Зміщення акцентів з

<p>податків на доходи фізичних осіб та ПДВ; - Надання податкових пільг на науково-дослідну та інвестиційну діяльність; - Збільшення стандартних та спеціальних податкових вирахувань</p>	<p>сплати податків, зменшення терміну повернення переплачених податків; - Зміни механізму і термінів перенесення збитків при розрахунку податку на прибуток (підприємств); - Підвищення неоподаткованого мінімуму з податку на доходи фізичних осіб тощо</p>	<p>надходжень від прибуткових податків на надходження від непрямих податків та оподаткування майна; - Підвищення ставок податків, що стосуються багатих верств населення; - Удосконалення адміністрування податків; - Посилення боротьби з порушеннями податкового законодавства</p>
--	--	---

Це пояснюється такими причинами:

- недостатність фінансових ресурсів і відсутність фінансових резервів;
- труднощі із залученням зовнішніх ресурсів;

- недостатньо високий рівень економічної та податкової культури, який міг би надати гарантії того, що при зниженні ставок податків, підприємстві направили б вивільнені кошти на реалізацію економічних програм та цілі розвитку.

Гострою є проблема залучення фінансових ресурсів для здійснення стабілізаційних заходів. Такі ресурси акумулюються у вигляді стабілізаційного фонду. Проте в Україні на сьогоднішній день критичною є як ситуація із стабілізаційним фондом (фонд не було своєчасно сформовано), так і щодо наповнення бюджету (зменшилися податкові надходження), а також із зовнішніми запозиченнями.

Американські дослідники С. Суррей та Д. Голдберг обґрунтували, що усі податкові заохочувальні заходи, субсидії і пільги з непрямих податків встановлюються для стимулювання руху робочої сили або капіталу через зниження фактичного оподаткування. Заходи такого роду є ефективними тоді, коли застосування їх веде до зменшення сплачуваної суб'єктом оподаткування суми податків. Дані заходи слід розглядати як програму державних витрат, що здійснюються за допомогою податкового законодавства. Зменшення надходжень до бюджету, яке є наслідком такого стимулювання, повинно розглядатися як стимул до певної діяльності, на підтримку якої направлена податкова політика. Таким чином втрачений дохід держави можна розглядати як податкові видатки. В Україні ж збільшення державних видатків повинно відбуватися не за рахунок зниження податків, а за рахунок заходів стимулювання споживчого попиту та розвитку реального сектора економіки, інноваційних технологій, освітніх програм, шляхом сприяння добровільній сплаті

податків [3].

У податковій політиці важливим є питання про загальний рівень оподаткування економіки. В Україні порівняно з країнами СНД та новими членами ЄС, рівень оподаткування є вищим. Однак в нашій країні діє спрощена система оподаткування для малого та середнього бізнесу, якої не мають інші країни. В Україні зменшення податкового навантаження не може здійснюватися тільки за рахунок зниження ставок з ряду причин (рис. 2).

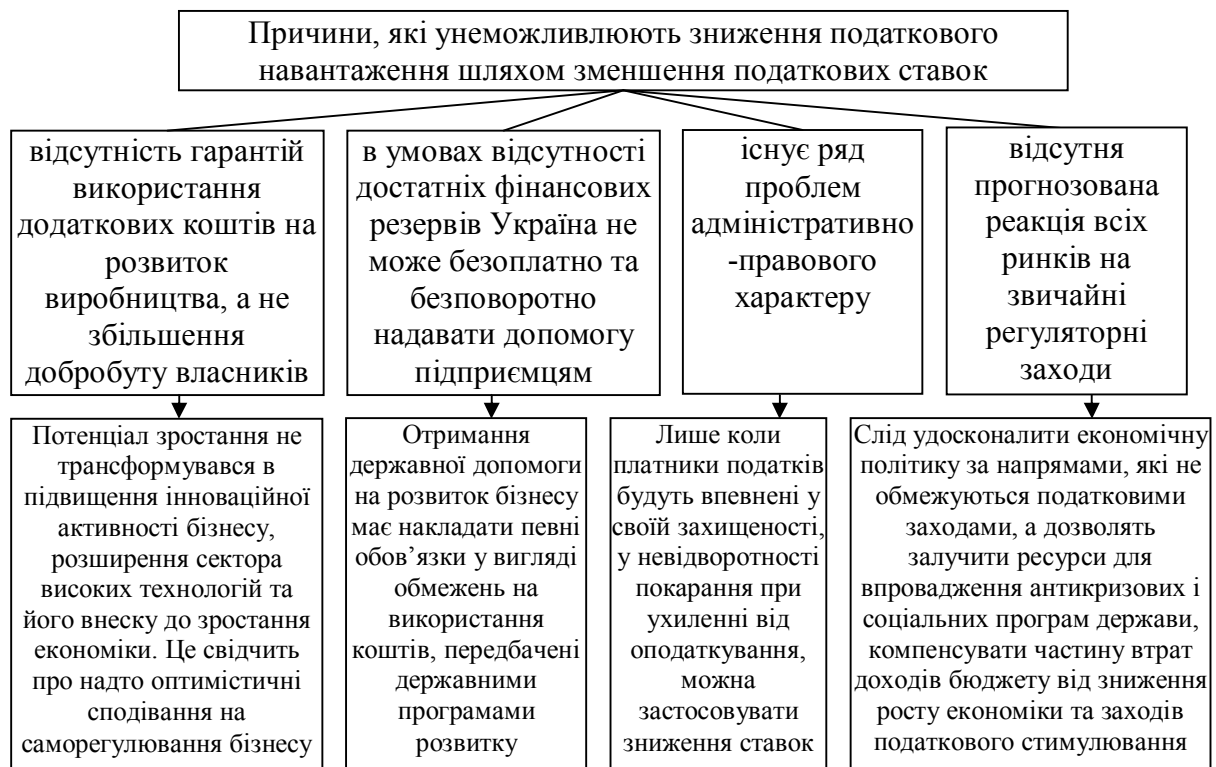

Рис. 2 – Причини неможливості зниження податкового навантаження шляхом зменшення податкових ставок (складено на основі [3])

Як свідчать дослідження міжнародних організацій, які вивчають умови ведення бізнесу й конкурентоспроможність, питання рівня оподаткування не єдине, та навіть не є найважливішим. Основними характерними рисами податкової системи України науковці вважають проблеми адміністративно-правового характеру. До них відносяться: нестабільність, суперечливість і громіздкість податкового законодавства, великі витрати платників на виконання законодавчих вимог, ускладненість алгоритмів і методів обчислення податків, нерівномірність розподілу податкового навантаження між платниками, що належать до різних галузей. Існування цих проблем веде до

порушення балансу прав і відповідальності платників податків та податкових органів, що загострюється неналежним виконанням органами влади своїх обов'язків, корупційними діями посадовців і проблемами в сфері судочинства. Через це зниження податкового навантаження, звісно, в умовах кризи має вагомий вплив на ринкове середовище, проте повинно відбуватися не стільки за рахунок зменшення ставок податків, скільки шляхом комплексного врегулювання існуючих в країні адміністративно-правових проблем.

Застосування податкових інструментів регулювання є одним із найбільш ефективних засобів державної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання (рис. 3). Розвиненість та ефективність цих підприємств розглядається як конкурентна перевага національної податкової системи.

Рис. 3 – Податкові важелі регулювання, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності підприємств (складено на основі [3])

Як уже зазначалося, в умовах кризи нагальною проблемою є покращення адміністрування податків і зборів, яке може бути здійснене за напрямками, представленими в табл. 1.

Таблиця 1

Напрямки покращення адміністрування податків і зборів (складено на основі [2])

Напрямки	Характеристика
Удосконалення контрольно-перевірочної роботи	Здійснюється шляхом орієнтації контролюючих та правоохоронних підрозділів на виявлення схем ухилення від податків, їх знищення та відшкодування збитків, завданих державі; орієнтація контрольно-перевірочної роботи на діяльність несумлінних платників, що зменшить тиск на сумлінних
Підвищення ефективності роботи з податковим боргом та недопущення виникнення нового	Погашення податкового боргу – один із значних резервів наповнення державного бюджету при здійсненні податкового стимулювання
Якісне поліпшення боротьби з фіктивним відшкодуванням ПДВ	Ретельна перевірка кожного факту відшкодування ПДВ, супроводження контрольно-перевірочної роботи, і, насамперед, перевірок підприємств, віднесених до категорії «мінімізаторів»
Відшкодування у найкоротші строки законно утвореного від'ємного значення ПДВ	Затримки з відшкодування цих сум вимивають оборотні кошти підприємств та погіршують їх ділову активність. За наявності проблем з кредитуванням поточної діяльності цей захід набуває особливого значення
Запобігання відтоку капіталів за кордон, попередження схем мінімізації	Здійснюється шляхом встановлення обмежень із врахування у витратах сум роялті на користь нерезидентів та платників, звільнених від сплати податку на прибуток чи тих, які сплачують цей податок за іншою ставкою, а також витрат на придбання у нерезидента консалтингових послуг, маркетингу, реклами, інжинірингу; обмеження витрат з метою оподаткування, понесених по відношенню до нерезидентів з офшорним статусом

Дієвим інструментом стабілізаційної податкової політики держави є також установлення ставок акцизного збору на економічно обґрунтованому рівні. Дані ставки не поширюються на товари першої необхідності, а отже їх зростання дасть змогу компенсувати частково втрати бюджету від запровадження стабілізаційних заходів. Також підвищення ставок акцизного збору на алкогольні напої і тютюнові вироби у довгостроковій перспективі призведе до зменшення їх вживання населенням (особливо молоддю). Захід має проводитися одночасно з посиленням діяльності митних органів, направленої на боротьбу з контрабандою.

На нашу думку, названі вище пропозиції спрямовані на підвищення стимулюючої ролі податків, що буде сприяти зростанню економічної активності господарюючих суб'єктів та активізацію інноваційних процесів, і як наслідок – структурну перебудову економіки.

Висновки. Стабілізаційна податкова політика в умовах недостатності матеріальних та фінансових ресурсів є найбільш впливовим інструментом макроекономічної політики. Вона має дві складові: використання дії автоматичних стабілізаторів та дискреційна податкова політика. У статті запропоновано заходи, реалізація яких дозволить створити підґрунтя для нової економічної моделі в Україні та дозволить збалансувати інтереси бізнесу, державних органів управління та інших членів суспільства. Дані заходи податкової політики спрямовані як на стимулювання підприємницької діяльності, так і соціальної відповідальності бізнесу.

Подальшого дослідження вимагають питання комплексного застосування інструментів фіскального та монетарного регулювання як єдиного фінансового механізму реалізації стабілізаційної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Денисенко Д. Фіскальна політика держави та механізм її реалізації в перехідній економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65434.doc.htm.
2. Дишлева А. М. Механізм реалізації антикризової економічної стратегії у контексті бюджетно-податкової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=797>.
3. Олейнікова Л. Г. Удосконалення фіскальної політики України в рамках антикризової програми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vznu/eco/2010_3/138-144.pdf.
4. Самуельсон П., Нордгауз В. Макроекономіка: пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – 544 с.
5. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні у 2009 – 2010 роках: особливості та уроки на перспективу // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С.24 – 37.

САВЧЕНКО К.В. НАЛОГОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕАЛИЗАЦИИ СТАБИЛИЗАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

В статье исследуются налоговые инструменты стабилизационной политики. Приведены предложения автора относительно мероприятий дискреционной налоговой политики в Украине, которые будут способствовать повышению стимулирующей роли налогообложения и устранению недостатков налогового законодательства.

Ключевые слова: стабилизационная политика, налоговая политика, дискреционная налоговая политика, налоговые инструменты, автоматические стабилизаторы.

SAVCHENKO K.V. TAX INSTRUMENTS OF REALIZATION OF STABILIZING POLITICS ARE IN UKRAINE

The article deals with tax instruments of stabilizing policy. The author's proposals about measures of discretionary fiscal policy, which would increase an incentive role of taxation and removal of tax legislation, are resulted.

Keywords: stabilizing policy, tax policy, discretionary fiscal policy, tax instruments, automatic stabilizers.